

שעור מורה מורינו הרב יהודה גנס שליט"א שבת פנחס ע"ד:

בענין המצוה לזעוק ולהריע בעת צרה

א. כתב הרמב"ם בתחילת הלכות תעניות וז"ל: "מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הצבור, שנאמר על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות, כלומר כל דבר שייצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן זעקו עליהם והריעו¹: ודבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבא צרה ויזעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהן הרעים הורע להם ככתוב עונותיכם הטו וכו', וזה הוא² שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם: אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממקרה עולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקריה, הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להידבק במעשיהם הרעים, ותוסיף הצרה צרות אחרות...: ומדברי סופרים להתענות על כל צרה... עד שירוחמו מן השמים, ובימי התעניות האלו זועקין בתפלות ומתחננים ומריעין בחצוצרות בלבד, ואם היו במקדש מריעין בחצוצרות ושופר...:

ב. והנה דבר חידוש נפלא שמענו ממה שכתב הרמב"ם שאם לא יריעו ויאמרו שמנהג העולם הוא הרי זה דרך אכזריות, שלכאורה חסרון אמונה יש כאן ולא אכזריות, אולם הרמב"ם כתב ששורש האדישות אינה מחסרון אמונה אלא מאכזריות חלילה, והטענה שמקרה הוא היא תירוץ להצדיק את האדישות הנובעת מאכזריות רח"ל.

ג. והנה אין אתנו נביא שיוכל לומר לנו על מה עשה ה' ככה, אולם התבוננתי בדברים שאולי יש להתעורר בהם.

ד. הנה אמרו חז"ל³ "לא נבראו רעמים אלא לפשט עקמומיות שבלב", דהיינו שע"י שמיעת קול הרעם נבהלים האנשים ונכנעים וזו היא המביאתם ליישור הלב, ועל אחת כמה וכמה בכל המצב באר"י בשבועות האחרונים שהוא בבחינת רעמים שמטרתם ליישר עקוממיות לבנו.

ה. ובמסכת תענית⁴ מתבאר במה מקומות שעיקר מטרת התענית היא הכנעת הלב⁵.

ו. וכמו שאמרו שם בגמרא שבתפילת התענית היו חותמים באחת הברכות "ברוך משפיל הרמים", ופירש רש"י "ברוך מרחם שהכניעם במטר ששבו בתשובה",

¹ הנה אף שכתב הרמב"ם שישנם כאן ב' חובות, חובת זעקה וחובת הרעה בחצוצרות, מ"מ במנין המצוות מנא לאחת, שישנה מצוה אחת לזעוק לפני ה' בעת צרה, והחצוצרות הם חלק מאופן הזעקה.

² ודבר חידוש נפלא שמענו מדברי הרמב"ם אלו שעיקר התועלת בתפילה זו, היא התעוררות הלב שבאה ע"י התפילה.

³ ברכות נט.

⁴ שרבות לומדי דף היומי זוכים לסיימה בשבת קודש זו.

⁵ וזה הוא גם הטעם למבואר במשנה [ריש פרק שני שם] שהיו שמים אפר מקלה על ראש הנשיא ועל ראש כל אחד ואחד כדי להתבזות.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

- דהיינו שהיו מודים לקב"ה על כך שלא הוריד מטר, שעל ידי כך זכינו להכנעה [משפיל הרמים] ולשוב בתשובה, [שהלא ההכנעה היא מעיקרי התשובה].
- ז. עוד מצינו בגמרא בכמה מעשים שהובאו שם, שכשלא הועילה תענית הועיל ההכנעה להיוושע מן השמים, [והכל מהטעם הנ"ל דהלא זו כל מטרת התענית להביא להכנעה].
- ח. וכנאמר שם בגמרא: רב נחמן גזר תעניתא בעא רחמי ולא אתא מיטרי אמר שקלוהו לנחמן חבוטו מן גודא לארעא [קחו אותי ותשליכוני מהכותל לקרקע] **חלש דעתיה ואתא מיטרא.**
- ט. עוד הביאו שם: "ת"ר מעשה ברבי אליעזר שגזר שלש עשרה תעניות על הצבור ולא ירדו גשמים, באחרונה התחילו הצבור לצאת, אמר להם תקנתם קברים לעצמכם, **געו כל העם בבכיה וירדו גשמים**", וכן הובאו שם עוד כמה מעשים כאלו⁶, והכל כנ"ל שזהו כל עיקר ותכלית התענית להביא להכנעה.
- י. והנה אמרו חז"ל⁷: "אגרא דתעניתא צדקה" ופירש רש"י "שנותנין צדקה לערב לפרנסת העניים שהתענו היום", ובאמת מקרא מלא הוא⁸ "הלא זה צום אבחרהו פתח חרצבות רשע התר אגדות מוטה ושלח רצוצים חפשי.. **הלא פרס לרעב לחמך וענים מרודים תביא בית כי תראה ערום וכסיתו ומבשרך לא תתעלם** אז יבקע כשחר אורך וארכתך מהרה תצמח...".
- יא. ולכאורה דבר פלא הוא, מדוע עיקר השכר על התענית היא הצדקה הנגרמת ע"י התענית, שלכאורה תענית ענין לעצמה וצדקה ענין לעצמה, ובמקרה גרמה התענית לצדקה, אולם מכל הנ"ל נראה שהצדקה היא השלמת ענין התענית, וצ"ע.
- יב. ואולי ביאור הדבר הוא שתכלית ההכנעה של התענית היא גם לתקן את עניני בן אדם לחבירו [בפרט בגלות הנוכחית ששרשה היה ענין שנאת חינום ולשון הרע] והצדקה הניתנת בתענית היא ביטוי של תיקון עניני בן אדם לחבירו המתבטא בנתינת הצדקה.
- יג. ובגמרא במסכת תענית בפרק שלישי מצינו הרבה מעשים על אנשים שהגינו על סביבתם מגזירות רעות⁹, וכמדומה שהמכנה המשותף של כל המעשים שבכולם הוא עניני בן אדם לחבירו, ולהנ"ל מובן הענין היטב שהלא זוהי תכלית התענית לתקן את ענין זה, ולכן מי שזכה להשתלם בענין זה יכול להגן שלא תבוא הצרה חלילה.
- יד. והנה אם היה היום בית דין הממונה על כל ישראל אולי היו גוזרים תענית ציבור במצב כזה, ומ"מ אף שלא גזרו ב"ד על כך, אין ספק שביום צום התשיעי שיחול השבוע חובתינו להתענות ולהרבות בתפילה ותחנונים על המצב הנורא של כלל ישראל בארץ הקודש, ויתן ה' שניוושע בקרוב תשועת עולמים.

⁶ שם כד. לגבי רב יהודה נשיאה, ושם כד: לגבי רב פפא, ושם כה. לגבי רב חמא, עיי"ש"ה.

⁷ ברכות ו:

⁸ ישעיה נ"ז. [הפטרות יום הכיפורים].

⁹ שם כא: על אותו שהיה משאיל מרא זבילא לקבורה, ושם על אותה אשה שהיתה משאלת התנור לאפיה, ושם לגבי אבא אומנא, ושם כד. לגבי אילפא, ושם לגבי ההוא מיקרי דרדקי, ועוד מעשים שהובאו שם.